

תורת הבטחון – הגדה של פסח

הסיבה בליל הסדר

ולבאר הטעם מדוע אין אומרים שירה אלא על היין, משום שיש משמח לבב אנוש [עי' בגמ' ברכות לה, א]. ומטעם זה אין אומרים שירה אלא על היין, דשירה נאמרת רק מתוך שמחה, כדאיתא בגמ' (פסחים ק"ז, א): "לדוד מזמור [רשב"ם: משמע תחלה היה לדוד רוח הקודש ואח"כ מזמור] - מלמד ששרתה עליו שכינה ואחר כך אמר שירה. מזמור לדוד [משמע מתוך המזמור באה שכינה לדוד] - מלמד שאמר שירה ואחר כך שרתה עליו שכינה. ללמדך שאין השכינה שורה לא מתוך עצלות, ולא מתוך עצבות, ולא מתוך שחוק, ולא מתוך קלות ראש, ולא מתוך דברים בטלים, אלא מתוך דבר שמחה של מצוה", ע"כ.

אולם יש להעיר, מה הטעם שחובת שירה הוא אך ורק באופן של שמחה, הרי אפילו אם אין האדם בשמחה ג"כ שייך לומר שירה, אה"נ כשאמר דוד המלך שירה שרתה עליו השכינה, אבל מי שאינו בשמחה מדוע אינו יכול לומר שירה?

ויש לבאר ענין זה על פי דברי הכתב סופר שכתב לבאר מה שאמרו חז"ל "אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה". וז"ל, "וצריך להבין למה לא, וכי כאיש אל שיקזב וימאס במי שפניו זועפות ולבו בקרבו נשבר שמתרחק ממנו, הלא ה' ישכון את דכא ושפל רוח. אלא הוא הדבר אשר דברנו במקום אחר, כי מי שהוא בשלימות אמונת אומן כי הכל מהשי"ת ומאתו לא תצא הרעות, לא יכאב לבו ולא תתבלבל מחשבתו אם יחלה או אם יבואו עליו אחד מן המקרים לא טובים לפי שעה וראות עין אדם, ומי שדואג כואב ונאנח ומצטער, חסרון אמונה והבטחון הוא, ואיש כזה אין ראוי שתשרה עליו שכינה כי חסרון השלימות הוא. ויפה אמרו אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה, מי ששמה לבו ובטוח בה' כי לטב עבד אע"פ שאינו רואה איך ומה", עכ"ל.

וא"כ י"ל, דמי שאינו בשמחה הרי לית ליה אמונה ובטחון, וא"כ לא יתכן שיאמר שירה כראוי, שמהותה של שירה הוא שלימות מדת הבטחון בהשי"ת, כמו שכתב הגר"א (מונח בסידור הגר"א בשמו"ע בברכת דאה בענינו) בביאור הקרא "ואני בחסדך בטחתי יגל לבי בישועתך אשירה לה' כי גמל עליי", כי "שלימות הבטחון הוא כאשר ימצא בשלש זמנים אלו: א] כאשר הוא בעת צרה אליו ישא את נפשו. ב] כאשר יבא לו הישועה לא יבקש ישועה מבני אדם רק מאת ה'. ג] כאשר יושיע לו ה', ביום ההוא ישיר לה' ולא ישכח ישועתו, אז הוא הבטחון בשלימות בלב ולב. לכן אמר ואני ביום צרתי בה' בטחתי ולא בזולתו, גם ביום ישועתי יגל לבי בישועתך כי לא בקשתי מזולתו, אשירה לה', כאשר תושיע לי זרועו וירום ימיני אשירה לו כי גמל עליי", עכ"ד.

ונראה דיש להוסיף לדברי הגר"א, דמצינו ג' פעמים בהלל - "ובשם ה' אקרא", והם כנגד שלש זמנים הללו. א] "צרה ויגון אמצא - ובשם ה' אקרא". ב] "כוס ישועות אשא - ובשם ה' אקרא". ג] "לך אזבח

הנה בליל הסדר, יש חובת הסיבה. וכתב הרמב"ם (פ"ז מהל' חמין ומצה הל' ו-ז) שיסוד טעם החיוב, משום שחייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, לפיכך צריך לאכול ולשתות בהסיבה, שזהו דרך חרות. ויש להוסיף עוד לבאר מצות הסיבה, ממה שכתב ההפלאה (פנים יפות שמות יג, יז) וז"ל, "יש לפרש מה שאמר במדרש (שמות רבה כ, ח): "ויסב אלהים - מכאן אמרו חכמים אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב". יש לפרש, מפני שכבר כתבנו בפרשת בא בפסוק הוא הלילה הזה שמורים לכל בני ישראל לדורותם, שבכל ליל פסח מתגלה האור הגדול שהיה במצרים אם האדם מכוין לבבו, ולפי הכנתו כן הוא מקבל הארתו, והוא הבטחון החזק שהיה להם במצרים ללכת בארץ לא זרועה, והוא ענין הסיבה שאפילו עני שבישראל יתחזק בטחונו אל ה' ויהיה שמה בדרך הסיבה המורה על החירות והרוחה מבלי חוסר כלל, כמו שהיה הבטחון חזק כשיצאו ממצרים לארץ לא זרועה", עכ"ל.

מבואר מדבריו, שיסוד עיקר חיוב מצות הסיבה מיוסד על מדת הבטחון, דמי שיש לו מדת הבטחון בהקב"ה, הרי הוא אינו דואג על כלום, והוא קאי תמיד במנוחת הנפש. וידוע מה שכתב החובת הלבבות שמהותו של בטחון הוא "מנוחת הנפש", ואין לו שום דאגה כלל. וזהו ההרגשה של מי שמיסב, הרי הוא במוצב של מנוחת הנפש. ובאמת זהו התכלית בכל ליל הסדר, להתחזק בעיקרי יסודות האמונה בהשי"ת, ולבא לידי ההכרה ש"אין עוד מלבדו", ולבטוח באמת בהשי"ת.

ונראה להוסיף עוד, דענין של הסיבה - הוא לסמוך בצד השמאל. והנה החובת הלבבות כתב שאחד מן הלשונות של בטחון הוא "סמיכה", והיינו לסמוך על הקב"ה הוא יעשה הטוב והנכון בענין אשר בוטח עליו (לשון החובת הלבבות פ"א). וא"כ י"ל, דזהו ענין של הסיבה - שמורה שאנו סומכין על השי"ת. שלשון 'סמיכה' הוא מלשון 'סמוך' דהיינו 'קריבות' שתסמוך עצמך ותתקרב אל הדבר. והוא הענין של בטחון, לסמוך על הקב"ה ולהתקרב אליו, ולהיות דבוק בו בכל לבבו, בכל נפשו ובכל מאודו, כי זה תכלית הבטחון - כמו שמבואר בדברי המשך חכמה (דברים י, כ).

ד' כוסות

הנה מקור לחובת ד' כוסות, איתא במדרש שהם כנגד ד' לשונות של גאולה. והק' המפרשים דא"כ מדוע אינו יכול לקיים החיוב בד' לחמים, שגם הם יכולין להיות כנגד הד' לשונות של גאולה. ות' דכיון שאין אומרים שירה אלא על היין, ע"כ החובה הוא בדוקא ע"י ד' כוסות של יין. ומטעם זה, חובת קידוש ג"כ נקבע לקדש בשבת ויו"ט דוקא על היין, שאין אומרים שירה אלא על היין.

זבח תורה - ובשם ה' אקרא". הרי זהו ממש כדבריו, דשלימות הבטחון הוא רק בג' זמנים אלו. בשעת הצרה, כשתבא הישועה, וגם להלל אחר הישועה. ובכל הזמנים אלו - "בשם ה' אקרא".

ומבואר מדברי הגר"א ששלימות הבטחון בהשי"ת, הוא להכיר הטוב אחר הישועה, ולומר שירה על הישועה. והביאור בדבריו, דמי שאומר שירה, זהו הדרגה הגבוהה במדת האמונה והבטחון, שמכיר באמת שהישועה באה רק מאת השי"ת (ועי' לקמן במש"כ בהלל בביאור דברי הגר"א). א"כ מובן היטב מ"ט אין אומרים שירה רק מתוך שמחה, דמי שאינו בשמחה, הרי לית ליה אמונה ובטחון בהשי"ת, ואינו יכול לשיר באמת להשי"ת על הישועה. ומובן ג"כ היטב הטעם שאין אומרים שירה אלא על היין - שייך ישמח לבב אנוש! ונמצא, דזהו יסוד בחובת ד' כוסות, שזהו האופן לומר שירה על כל הנסים שנעשו לנו במצרים. ולא שייך לקיים אמירת שירה רק עם שמחה רבה, שהשמחה מורה שמאמין באמונה שלימה ובוטח בהשי"ת.

קדוש

איתא בפסחים (ק"ז, ב): "אמר רב אחא בר יעקב: וצריך שיזכיר יציאת מצרים בקידוש היום. כתיב הכא למען תזכר את יום [צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך] וכתוב התם זכור את יום השבת לקדשו", ע"כ. הוקש זכירת יציאת מצרים לזכירת שבת, ונלמד מזה שצריך להזכיר יציאת מצרים בקידוש. ודברי הגמ' תמוהים, דבשלמא להזכיר יציאת מצרים בקידוש בחג הפסח - מובן, שזהו חובת הלילה לספר ביציאת מצרים, אבל מדוע יש חובה בכל שבת ושבת להזכיר יציאת מצרים?

וכן יש להקשות על דברי הרמב"ם שכתב (הל' חו"מ פ"ז, הל' א') שכתב לבאר חובת סיפר יציאת מצרים בליל פסח וז"ל, "מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן שנאמר זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים כמו שנאמר: זכור את יום השבת", עכ"ל. הרי מבואר בדברי הרמב"ם, שהחובה בליל פסח לספר ביציאת מצרים - דומה לחובת זכירת יום השבת, כמו שנאמר זכור את יום השבת לקדשו. ודבריו תמוהים מאוד, דמה שייך זכירת שבת למצות סיפר יציאת מצרים?

ונראה לבאר הדמיון בין זכירת שבת לזכירת יציאת מצרים. דהנה עיקר יסוד חובת שמירת שבת מיוסד על יסוד האמונה בהשי"ת, שהשומר שבת הרי הוא מודה שהשי"ת ברא את העולם בששת ימים ונח ביום השביעי. וכבר הקשו המפרשים על מה דכתיב (שמות כ, ב): "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים", דאמאי כתיב: "אשר הוצאתיך מארץ מצרים", ולא כתיב: "אשר בראתי שמים וארץ"? ותירצו המפרשים, דאפילו הכופרים והאפיקורסים מודה שהקב"ה ברא את העולם, רק שהם מאמינים שהעולם נהוג על פי דרך הטבע, ומזלות, וכדומה. ואינו נהוג בהשגחת השי"ת. ועל זה נאמר: "אשר הוצאתיך מארץ מצרים" - ר"ל, דמעיקרי האמונה הוא להאמין בהשגחה פרטית, שהעולם נהוג לגמרי בהשגחת הקב"ה,

ואינו נהוג כלל על פי דרך הטבע, ואין שום כח לכוחות הטבע. וזה נתגלה ביציאת מצרים, שהקב"ה גילה השגחתו לעיני כל, שאין שום טבע בעולם, והשי"ת הוא המנהיג את כל עניני הטבע, וברצונו הוא יכל יכול לשנות את הטבע כרצונו.

וידוע דברי הרמב"ן (סוף פרשת בא) שהאריך בענין זה וז"ל: "ומן הנסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כולה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל דבריו ומקרינו שכולם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם", עכ"ל. ועיי"ש בכל דבריו. הרי מכל הנסים שעשה שהשי"ת במצרים, היו לתכילת הזה, להורות שאין שום טבע כלל, וכל העולם נהוג כולו בהשגחתו, ואין שום כח אחר.

וכל זה איכלל בכלל העיקר הראשון שאני מאמין "שהבורא יתברך שמו הוא בורא ומהניג לכל הברואים, והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל מעשים". הרי, לא די להאמין רק שהשי"ת ברא את העולם, אלא החובה להאמין גם שהוא המנהיג את העולם, והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים - ואין שום כח אחר שיכול לעשות כלום. לא כח הטבע, לא כח המזלות, ולא שום בן אדם יש לו כח לעשות שום דבר, רק הכל הוא בהשגחת השי"ת, וכל זה נתגלה לנו ביציאת מצרים כנ"ל.

וא"כ י"ל, דלפי זה מובן היטב מדוע חייב להזכיר יציאת מצרים בקידוש. דשבת קודש שהוא מיוסד על עיקר יסוד האמונה שהשי"ת ברא את העולם, ולא די להאמין שהשי"ת ברא את העולם, שכל זמן דאינו מאמין שהוא עשה ועושה ויעשה לכל המעשים אינו מאמין לגמרי בעיקרי האמונה, וע"כ אנו מזכירין יציאת מצרים בקידוש בכל שבת ושבת, להורות האמונה שאני מאמין בהשגחת השי"ת.

ורחץ

איתא בספרים הקדושים ש'ורחץ' הוא מלשון רחצינא שהוא לשון של בטחון, כמו שאנו אומרים (בכרך שמה): "ביה אנא רחיצין" [בהשי"ת אנו בוטחים]. וכוונת "ורחץ" - דאנו צריכין לרחוץ הידים, ר"ל דקודם התחלת ליל הסדר, צריך לקבוע בלבנו, ש"אין עוד מלבדו", ואין שום כח אחר בעולם, רק הכל הוא בהשגחת הקב"ה, ו"אני מאמין באמונה שלימה, שהבורא יתברך שמו, הוא בורא ומנהיג לכל הברואים, והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים". וע"כ אנו מאמינים שאין שום כח להידיים, וכל הנעשה ע"י מעשה ידי אדם, אינו משום שיש כח להידיים, רק שזהו גזירת השי"ת.

כתיב (תהלים כו, ו): "ארחץ בנקיון כפי ואסבבה את מזבחך ה'". וביארו המפרשים (מיוסד על דברי המדרש) שכוונת "נקיון כפי" - היינו שידיו נקיות מאיסור גזל. והכוונה הוא כנ"ל. ששורש השרשים בחטא של גזל מיוסד על חסרון אמונה ובטחון, שאילו היה מאמין באמונה שלימה בהשי"ת, שהוא הזן ומפרנס לכל, אין שום מקום לעשות דברים אסורים להשיג פרנסתו. וע"כ מי שגזל, חסר לו בעיקר

מדת האמונה והבטחון. וא"כ זהו כוונת הקרא, ארחץ - שהוא מלשון רחיצה, והוא לשון של בטחון. והיכן זה ניכר ונבחן? 'בנקיון כפי', היינו דמי שמאמין באמונה שלימה בהשי"ת, אינו עוסק בדברים אסורים שסותרים עיקרי האמונה בהשי"ת. ובאמת זהו כל העבודה בליל הסדר, לבא לידי ההכרה ש"אין עוד מלבדו", והוא הבורא ומנהיג לכל העולם כולו.

ועיי במש"כ הרמח"ל בדרוש הקווי שהמקוה לה' [וקווי הוא בטחון] הוא ענין של טהרה וז"ל, "המקוה אפילו נכנס בגהינם יוצא ממנו, שנאמר: "וקווי ה' יחליפו כח יעלו אבר", יקו"ק מאיר עליו. וכמה מלאכים עליונים מעלים אותו המקוה וזה: "אבר כנשרים" ומסתלקים עמו למעלה, ותקוהו היא טהרתו. "מקוה ישראל" ממש, כי הוא במדרגה עליונה שאין עושה בו פגם - "אם חטאת מה תפעל", עכ"ל. הרי מבואר מדבריו ככל הנ"ל, שהאמונה והבטחון הוא מנקה את הידים - ביה אנא רחמי!

ויש להוסיף עוד, דאפשר דזהו הטעם מדוע הדבר הראשון שאנו עושים בכל יום הוא נטילת ידים להעביר הרוח רעה. ואפשר דהרוח רעה על הידים היא האמונה שיש כח בהידים, ולומר "כוחי ועוצם ידי", וע"כ בכל יום קודם כל, צריך האדם לידע שאין בידו שום כח, ומורה זה כשרוחץ את ידיו מכל הרעות שבעולם.

כַּרְפֵּס

הנה אחד מן הטעמים בכרפס כתב ברבינו מנוח (הל' חמץ ומצה פ"ה ה"א): "ואנו נוהגין בכרפס וזכר לכתונת הפסים שעשה יעקב אבינו ליוסף, אשר בסבתה נתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים וכו'", עכ"ל. הרי כרפס הוא זכר למה שאחי יוסף טבלו הכתונת פסים בדם, וע"י זה נתגלגלו הדברים עד שירדו למצרים. והענין תמוה מאוד, דמהו הביאור בזה, אה"נ שזהו סיבת הגלות, שע"י הכתונת פסים נתגלגל הכל, עד שירדו אבותינו למצרים, מ"מ מדוע זה נוגע לליל הסדר, שזהו הדבר הראשון שאנו עושים?

ובעזה"ת נראה לבאר הענין, דהנה עיקר ירידת כלל ישראל לארץ מצרים היה ע"י שיוסף הורד שמה, משום שאחיו מכרו אותו שם, וע"י זה נתגלגל כל השתלשלות הדברים. והנה בענין הכתונת פסים כתב רש"י (בראשית לו, ז) "ל", "פסים - לשון כלי מלת, כמו "כרפס ותכלת", וכמו כתונת הפסים, דתמר ואמנון. ומדרש אגדה על שם צרותיו שנמכר לפוטיפר ולסוחרים ולישמעאלים ולמדינים", עכ"ל. ודברי המדרש תמוהים מאוד, דמהו השייכות בין הכתונת שנתן לו אביו להצרות שנעשו לו בחייו, פוטיפר, סוחרים, ישמעאלים, ומדינים?

ונראה לבאר הענין, דהנה איתא בשבת (י. ב): "ואמר רבא בר מחסאי אמר רב חמא בר גוריא אמר רב: לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו - נתקנאו בו אחיו, ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים", ע"כ.

ומבואר מזה, שכל השתלשלות הדברים, שירדו אבותינו למצרים, היתה משום שע"י הכתונת פסים שנתן לו יעקב אבינו, נתקנאו בו אחיו, וע"י זה נתגלגלו הדברים, עד שירדו למצרים. וא"כ הענין מובן היטב, דזה שהכתונת נקרא על שם צרותיו של יוסף הוא להורות, דאינו שום מקרה כלל וכלל, והכל הוא בגזרת הקב"ה. והסיבות שגלגל הקב"ה היתה ע"י הכתונת פסים. והגם שנעשה ע"י בני אדם שיש להם בחירה, מ"מ הם אינם יכולין לעשות שום דבר אשר אינו בגזירת השי"ת.

וכן האריך הבית הלוי (קו הבטחון) וז"ל, "וכן לא נאמר כי הכתונת פסים שעשה יעקב אבינו ליוסף יתר על אחיו גרמה הגלות לאבותינו, כי היה גזירה קדומה לזה כברית בין הבתרים, רק גזירת הגלות סיבבה שהיה הסיבה הלזו של הכתונת שעל ידה נתגלגל הגלות, ואם לא היה עושה לו הכתונת פסים היה נתקיים הגזירה ע"י סיבה אחרת, וכן בכל דבר המסובב, הנרצה לו יתברך גורם שיודמן להאדם הסיבה", עכ"ל. [וע"ע במש"כ הרמב"ן (בראשית לו, טו) שכל הסיבות שסיבב הקב"ה הוא להודיע "כי הגזירה אמת והחריצות שקר", עיי"ש בכל דבריו]. הרי, דאפילו בעל בחירה לא יכול לעשות שום דבר אשר אינו בגזירת השי"ת.

ולפי זה י"ל, דזה הטעם שבתחילת ליל הסדר אנו מכריזין "כרפס", להורות על יסוד זה, שכל השתלשלות הדברים שירדו כלל ישראל לארץ מצרים היה כל כולו בהשגחת הקב"ה, וכמו שכתב רש"י "דפסים הוא מלשון כרפס". והיינו קודם שאנו מספרים ביציאת מצרים, אנו אומרים, שעיקר התחלת השיעבוד, הוא אך ורק ע"י הקב"ה, ורק שכל השתלשלות הדברים הקב"ה סיבב ע"י הכתונת פסים, כמו שכי' לעיל. וזהו ענין של טיבול ירק במי מלח, הוא סימן שטבלו הכתונת פסים בדם.

יַחַץ

הנה המקור לדין זה שאנו חוצים את המצה, איתא בגמ' (פסחים קטו, א): "אמר שמואל: לחם עני כתיב - מה עני שדרכו בפרוסה אף כאן בפרוסה". ויש להעיר, מדוע דוקא באמצע הסדר אנו חוצים את המצה, הרי כל שאר הדברים שנצרכים לליל הסדר מוכנים הם כבר קודם הסדר. א"כ אם צריך מצה פרוסה משום שהוא "לחם עני", יפרוס אותה קודם הסדר?

ונראה דיש כאן לימוד נפלא, דהנה ידוע דברי הזוהר שמצה הוא - "נהמא דמהימנותא" - "לחם של אמונה" (עיי' מש"כ בענין מצה). והמצה מורה על מדת הבטחון שהיה לכלל ישראל כשיצאו ממצרים. וידועים דברי חז"ל בענין גודל מדת הבטחון שהיה לכלל ישראל. דכתיב "וגם צדה לא עשו להם" (שמות יב, לט) וז"ל רבינו בחיי: "הגיד הכתוב מעלתם של ישראל, כי האמינו בה' ובמשה עבדו, ולא אמרו איך נצא אל המדבר הגדול והנורא בלא צדה. והנה זה גודל מדת הבטחון, ועל זה הקדוש ברוך הוא משבחם ע"י הנביא, הוא שאמר: זכרתי לך

חסד נעוריק אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה",
עכ"ל. וכתב הצ"ח (דרוש מ"ב): "מצה הוא אות על הבטחון והאמונה,
ומקרא כתוב זכרתי לך חסד וכו' ואין לך בטחון גדול מזה שישים רבוא
הגברים לבד מנשים וטף, יצאו למדבר בלא צידה ומוזון, ולא אמרו מה
נאכל למחר", עכת"ד. הרי דהמצה מורה על גדול מדת הבטחון שהיה
לכלל ישראל, שיצאו ממצרים הגם שלא ידעו מהיכן יהיה להם מה
לאכול. ובטחו בהשי"ת שיפרנסם.

וא"כ נראה לומר, דיש חילוק בין עני לעשיר. העשיר שיש לו פת
בסלו יכול לסמוך ולבטוח על מה שיש לו חו"ש, ולא יבטח כלל
בהשי"ת. אבל עני, שאין לו על מה לסמוך, הרי הוא מוכרח לסמוך
ולבטוח רק בהשי"ת שיפרנסתו. א"כ י"ל, דזה שאנו חוצים המצה תוך
הסדר, הוא להורות על מדת הבטחון, שהגם שיש לנו מצה שלימה,
שהוא מדרך עשירות, מ"מ אין אנו סומכין על מה שיש לנו, רק אנו
עושין עצמנו ממש כמו עני, שצריך לסמוך אך ורק על אבינו
שבשמים! ומי שמרגיש שהוא כמו עני, ואין לו על מה לסמוך, השי"ת
בודאי יפרנסו. וזהו מה דכתיב (ישעיהו יד, לב): "ובה יחסו עניי עמו". שעני
אין לו על מה לבטוח, וע"כ הוא בוטח אך ורק על אבינו שבשמים. וזהו
מה שמורים כשחוצים המצה בליל הסדר, שאפילו אם יש לנו על מה
לבטוח, מ"מ אין אנו סומכין על זה, רק אנו משימים עצמנו כעני ורש
שסומך ובוטח אך ורק על אבינו שבשמים.

מגיד

החינוך כתב בביאור מצות סיפר יציאת מצרים (מצה כ"א) וז"ל,
"משרשי מצוה זו, מה שכתוב בקרבן הפסח. ואין מן התימה אם באו
לנו מצוות רבות על זה, מצוות עשה ומצוות לא תעשה, כי הוא יסוד
גדול ועמוד חזק בתורתנו ובאמונתנו. ועל כן אנו אומרים לעולם
בברכותינו ובתפלותינו זכר ליציאת מצרים, לפי שהוא לנו אות ומופת
גמור בחידוש העולם, וכי יש אלוך קדמון חפץ ויכול, פועל כל
הנמצאות אל היש שהם עליו, ובידו לשנותם אל היש שיחפוץ בכל
זמן מן הזמנים, כמו שעשה במצרים ששינה טבעי העולם בשבילנו,
ועשה לנו אותות מחודשים גדולים ועצומים, הלא זה משתק כל כופר
בחידוש העולם, ומקיים האמונה בידיעת השם יתברך, וכי השגחתו
ויכלתו בכללים ובפרטים כולם", עכ"ל.

מבואר מדבריו, שעיקר התכלית בסיפור יציאת מצרים, הוא לקבוע
בלב כל אחד את עיקרי יסודות האמונה. הגם שכל אחד ואחד, יודע
כל הסיפור מה נעשה ביציאת מצרים, מ"מ עדיין החובה מוטלת על
כל אחד ואחד לספר ביציאת מצרים. והטעם לזה, דכדי לקבוע בלבנו
באמת עניי אמונה, לא די בידיעה לחוד, רק צריך תמיד לחזק ידיעה
זו, וע"י זה יהיה נקבע בלבו של כל אחד ואחד.

וידוע מה שהאריכו בספרים הקדושים על הקרא (תהלים קטו, י):
"האמנתי כי אדבר", שהאופן לחזק אמונתנו בהשי"ת, לדבר תמיד
בעניי אמונה ובטחון בהשי"ת, דע"י זה נוכל לחזק עצמנו להיות

מאמינים ובוטחים בהקב"ה באמת בלב שלם. כמ"ש החובת הלבבות
(שער השבון הנפש פ"ג חשבון ט): "שמחשבת הנפש הולכת אחר המאמר,
ונמשכת אל הדבור", עכ"ל. וזהו התכלית בליל הסדר, שהתכלית
במצות סיפר יציאת מצרים, היא לתכלית זו, לחזק עיקרי האמונה
ובטחון בהשי"ת.

ולפי זה מובן היטב מה שאמר בעל ההגדה: "ואפילו כולנו חכמים,
כולנו נבונים, כולנו יודעים את התורה, מצוה עלינו לספר ביציאת
מצרים. וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח", ע"כ.
וכפשוטו צ"ב, מדוע יש חיוב על החכמים ונבונים לספר ביציאת
מצרים, הרי הם יודעין כל מה שנעשה? ולפי מה שבי מובן היטב, שכל
אחד ואחד צריך לחזק אמונתו בהשי"ת, ע"י קיום מצות סיפר יציאת
מצרים, ואפילו החכמים והנבונים, גם הם צריכין לחזק עצמם תמיד.
והתכלית בהסיפור אינו רק לידע מה שנעשה, רק תכלית הסיפור הוא
לחזק עיקרי האמונה בהשי"ת. ולפי זה, מובן הטעם מדוע מי שמרבה
לספר הוא משובח, שאיש כזה, שחזק באמונה בהשי"ת, הוא איש
משובח בעניי עבודת השי"ת.

רְחִיצָה

הנה מאחר שכ' לעיל (ורחץ) שענין של רחיצת הידים הוא להורות
על מדת האמונה והבטחון בהשי"ת, נראה דזהו הטעם שרוחצים
הידיים קודם אכילה. דהנה כל השתדלות שהאדם עוסק בו, היא
בשביל להשיג פרנסתו, וכדי שיהא לו פרנסה, ויהיה לו מה יאכל. וא"כ
קודם שיושב האדם לאכול, צריך להתבונן בעיקרי יסודות האמונה.
שאפילו אם עסק והשיג פרנסתו, חס וחלילה אל יחשוב שהשיג
פרנסתו משום "כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה", רק החובה
על כל אחד ואחד להאמין, שכל פרנסתו הוא אך ורק מאת השי"ת.

ובאמת זהו אחד מן הטעמים לחובת השתדלות, לעמוד בנסיון זה.
דהנה החובת הלבבות (שער הבטחון פרק ג) האריך לבאר דאחד מן
הטעמים שאדם חייב לעסוק לצורך פרנסתו, הוא לנסותו אם יעמוד
בנסיון, בעסקו בהשתדלות. ובכלל הנסיון של עסק בהשתדלות
לצורך פרנסה, להאמין שהגם שבדרך הטבע כל מה שעוסק בו, עולה
לו מכח הסיבות אשר עסק בהן, מ"מ חייב כל אחד להאמין באמונה
שלימה, שכל מה שעולה לו הוא כולו בהשגחת השי"ת, ואינו מכח
דרכי הטבע, ואינו משום "כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה", רק
על כל דבר ודבר יש גבול מסויים אשר כבר נגזר מאת הבורא יתברך.
ואפילו על כל מחשבה שחשב בעסק הפרנסה, כולו הוא מגזירת
השי"ת, ואינו משום שבכחו לעשות כלום, כדאיתא בתרגם על
הפסוק (דברים ה, יח): "וזכרת את ה' אלהיך כי הוא הנתן לך כח לעשות
חיל" - "ותדבר ית ה' אלהיך ארי הוא יהיב לך עיצא למקני נכסין", עכ"ל.
הרי שגם כל העצות בעסק הפרנסה הוא ג"כ אך ורק מאת השי"ת. וכן
כל מחשבה שחשב לעסוק בפרנסתו והרויח מאותה מחשבה גם זה
הוא אך ורק מאת השי"ת כמאמרם במדרש (משלי טו, א): "לאדם
מערכי לב ומה' מענה לשון - להודיעך שהכל מיד ה' לא מן האדם, לא

מחשבת לב, ולא דבור לשון, שנאמר ומה מענה לשון, ע"כ. הרי מבואר דאין שום דבר בעולם שיכול האדם להחזיק טובה לעצמו עבורה, אפילו מחשבת הלב.

מוציא

הנה המקור לחובת לחם משנה איתא בגמ' (ברכות לט, ב - שבת קיז, ב): "אמר רבי אבא: ובשבת חייב אדם לבצוע על שתי ככרות. מאי טעמא - לחם משנה כתיב, ע"כ. וביאר הריטב"א (בשבת שם) שטעם החיוב של לחם משנה, שזהו זכר למן שירד כפול בערב שבת. וכיון שכן, הוא הדין יש חיוב לחם משנה גם ביום טוב, שבערב יום טוב ג"כ המן ירד כפול.

והטעם שירד כפול בערב שבת, ולא היו לוקטים המן ביום השבת קודש, הוא משום דנאסר לעשות מלאכה בש"ק. והטעם דאיכא איסור מלאכה בשבת, אמר הכתוב (שמות כ, ט-יא): "ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך. ויום השביעי שבת לה' אלהיך לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך ובהמתך וגרך אשר בשעריך. כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר במ וינח ביום השביעי". ואיתא במכילתא (שם): "מגיד הכתוב שכל מי שמחלל את השבת מעיד לפני מי שאמר והיה העולם, שלא ברא עולמו לשישה ימים ולא נח בשביעי, וכל מי שמשמר את השבת מעיד לפני מי שאמר והיה העולם, שברא עולמו לשישה ימים ונח בשביעי, שנאמר (ישעיה מג, יב): ואתם עדי נאום ה' ואני אל", ע"כ. הרי מבואר ששמירת שבת הוא עדות על עיקרי האמונה בהש"ת.

ואמרו חז"ל (שם): "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך. וכי אפשר לו לאדם לעשות כל מלאכתו בששת ימים, אלא שבות כאלו כל מלאכתך עשויה, ע"כ. ביום השבת, אין לך לדאוג על כלום, ואינך צריך לעשות שום השתדלות שבעולם, משום דביום השבת, כל מלאכתך עשויה, שהקב"ה הוא הוון ומפרנס, ומה שצריך האדם לעסוק בהשתדלות בימי החול הוא רק כדי לקיים מצות הש"ת [כמו שהאר"ק החובת הלכות (שער הבטחון פ"ג)], וביום השבת פטור מלעסוק בהשתדלות להשיג פרנסתו, וזהו להורות שאין ההשתדלות מה שמפרנסו, רק הפרנסה הוא מאת הש"ת, והש"ת יכול לפרנסו גם בלי שום השתדלות. וע"כ ביום השבת, אין שום דאגה כלל ועיקר, רק "השלק על ה' יהבך" - "והוא יכלכלך"! וזהו יסוד לחם משנה, להורות, שאין הפרנסה מההשתדלות, רק הפרנסה הוא מאת הש"ת.

ונראה להוסיף עוד על זה, דהנה יש ראשונים דסברי דבליל פסח יש רק ב' מצות, ומברך ברכת המוציא על השלימה, וגם על הפרוסה, ונמצא דליכא ב' שלימים, וליכא קיום לחם משנה. אולם נראה, דמאחר שישוד הטעם בחובת לחם משנה הוא לזכר המן שירד בערב שבת כפול, והטעם שירד כפול הוא משום דנאסר מלאכה בשבת, וטעם לאיסור מלאכה בשבת מיוסד על עיקרי האמונה בהש"ת, א"כ י"ל דמצה שהוא "נהמא דמהימנותא" - "לחם של אמונה", וכ' לעיל (יחז) שהמצה הפרוסה מורה על מדת הבטחון, משום הכי איכא קיום

מצות לחם משנה גם במצה פרוסה, שהוא ג"כ מיוסד על מדת הבטחון בהש"ת.

מצה

ידועים דברי הזוהר (שמות דף קפ"ג ע"ב) שמצה הוא "נהמא דמהימנותא" - "לחם של אמונה". ויש לבאר ענין זה על פי מה שאמר בעל ההגדה: "מצה זו שאנו אוכלים על שום מה? על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ, עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וגאלם, שנאמר "ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עגת מצות כי לא חמץ כי גרשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה וגם צדה לא עשו להם", ע"כ.

המצה מורה שכל דבר יש לו זמן וגבול, ובאותו רגע שגזר הש"ת לצאת ממצרים - יצאו. ולא היה פנאי לבצקם להחמיץ. ועי' במש"כ החובת הלבבות (שער הבטחון פרק ג) וז"ל, "כי יש לכל ההוויות שבעוה"ז מעצם ומקרה גבול ידוע ולא יוסף ולא יגרע על מה שגזר הבורא ית' בכמותו ואיכותו וזמנו ומקומו, אין מרבה למה שגזר במעוטו, ולא ממעט ממה שגזר ברבותו, ולא מאחר למה שגזר להקדימו, ולא מקדים למה שגזר לאחרו", עכ"ל. הרי, יסוד זה שלכל דבר יש זמן וגבול ידוע, הוא בכלל עיקרי יסודות האמונה. וא"כ מצה, שצריך לאפותה בזמן מצומצם מאוד, שלא תחמיץ, על שום שלא הספיק בצקם להחמיץ, הוא להורות על יסוד זה, שלכל דבר יש זמן בדיוק - וזהו מעיקרי האמונה בהש"ת. להאמין שלכל דבר יש זמן וגבול ידוע.

ויש להוסיף דברי הספורנו עה"ק (בראשית מא, יד) "וישלח פרעה ויקרא את יוסף ויריצהו מן הבור" וז"ל, "ויריצהו מן הבור - כדרך כל תשועת ה' שנעשית כמו רגע כאמרו "כי קרובה ישועתי לבא", וכאמרו לו עמי שומע לי וכו' כמעט אויביהם אכניע. וכך היה ענין מצרים כאמרו כי גרשו ממצרים כאמרם ז"ל שלא הספיק בצקן של אבותינו להחמיץ וכו'. וכן אמר לעשות לעתיד כאמרו ופתאום יבא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים", עכ"ל. הרי, שכך הוא דרכו של הקב"ה, כשהקב"ה מביא הישועה, הוא באופן של "ישועת ה' כהרף עין". והיינו, דבדרך הטבע, אין ישועות ממש כהרף עין, רק לאט לאט במשך זמן מצמיח הישועה. אבל הקב"ה שהוא למעלה מדרך הטבע, ורוצה להורות לנו שהוא המביא הישועה, ע"כ הישועה היא למעלה מדרך הטבע - ממש כהרף עין. וע"כ המצה מורה על זה, שהיתה ישועת ה' ממש כהרף עין, ולא הספיק בצקן להחמיץ, ודו"ק.

מרור

הטעם שאנו אוכלין מרור כבר אמר בעל ההגדה "מרור זה שאנו אוכלין על שום מה? על שום שמררו המצריים את חיי אבותינו במצרים. שנאמר (שמות א, יד): וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך", ע"כ. אולם, יש לבאר מהי המטרה הנחוצה באכילת מרור, הא עיקר

מצות הלילה הוא סיפור יציאת מצרים, ושייך לספר כל הסיפור שהיו במצרים, והיה להם עבודה קשה בחומר ובלבנים, ומדוע א"כ נקבעה חובה דוקא לאכול מרור?

ונראה לבאר, דכל זמן שאין האדם מכיר גודל הצרה אי אפשר לו להיות מכיר גודל הישועה. ועל כן, כדי להכיר גודל הצרה אנו אוכלין המרור, להרגיש המרירות שהיתה במצרים, ורק ע"י זה שייך להגיע להכרה אמיתית של הישועה, ולומר הלל ושירה על הישועה. וכל זמן שאינו מרגיש המרירות, אי אפשר לו להכיר גודל הישועה. וכבר הובא לעיל (ד' כוסות) ששלימות הבטחון הוא כשמכיר הישועה על הצרה ואומר שירה לה' עליו, ולפי זה מובן טעם מצות אכילת מרור כדי שירגיש המרירות. ולפי"ז מובן מה שפסק המחבר (סי' תע"ה) "אם בלע מרור לא יצא, דטעם מרור בעיני וליכא". וזהו החובה כליל הסדר להרגיש כאילו הוא יצא ממצרים, דע"י זה שייך לומר הלל ושירה כראוי.

באכילת מרור אמרה הגמ' (פסחים קח, א): "אכילת מרור אין צריך הסיבה". וכן פסק המחבר (סי' תע"ה) "ויברך על אכילת מרור, ויאכלנו בלא הסיבה". וכתב המשנה ברורה (ס"ק י"ד) וז"ל, "שהוא זכר לעבודת, ומ"מ אם רוצה לאכול בהסיבה רשאי", עכ"ל. וצ"ב מאחר שכ' לעיל (הסיבה) שיסוד הטעם בהסיבה היינו להורות על מדת הבטחון, א"כ מדוע ליכא חיוב להסב גם באכילת המרור, הרי איכא חובת בטחון גם במצבים של מרירות?

ונראה ליישב על פי דברי הבן יהודע. דהנה איתא בסוטה (מח, ב): "תניא, רבי אליעזר הגדול אומר: כל מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אוכל למחר, אינו אלא מקטני אמנה", ע"כ. והקשה הבן יהודע (שם) דלמה אמר דוקא מי שיש לו פת בסלו, הלא אפילו אם אין לו פת בסלו ג"כ צריך שיהיה לו בטחון בהשי"ת, ולא ידאג לומר מה אוכל למחר? ותירץ, דמי שאין לו פת בסלו, עכשיו הרי הוא רעב, ואם יאמר מה אוכל למחר, אע"פ שאין זה דבר כהוגן, אין להאשימו על זאת, דאין אדם נתפס על צער, אך אם יש לו פת בסלו, ועכשיו אינו רעב, על כן אשום יאשם אם יאמר מה אוכל למחר, עכת"ד. ומבואר מדבריו, דמי ששרוי בצער, אינו נתפס על דרגתו במדת בטחונו, דאין אדם נתפס על צער.

וא"כ אפשר די"ל, דזהו הטעם מדוע ליכא חובת הסיבה באכילת מרור, שהגם דאיכא חובת בטחון גם בעת צרה, מ"מ אינו נתבע על דרגה גבוהה במדת הבטחון, כמו אילו לא היה שרוי בצער, "דאין אדם נתפס על צער". וא"כ נמצא, דיש לומר, דמי שרוצה לזכות לישועת ה', אפשר דלא צריך הדרגה של בטחון של מי שאינו שרוי בצער כדי לזכות לישועתו. דהדרגה של בטחון של מי ששרוי בצער, אינו דומה כלל לדרגתו של בטחון של מי שאינו בצער. דמי ששרוי בצער ואינו בוטח בהשי"ת אין הטענה עליו גדולה כמו על מי שאינו שרוי בצער.

פורך

"כן עשה הלל בזמן שבית המקדש היה קים, היה כורך (פסח) מצה ומרור ואוכלם ביחד לקיים מה שנאמר על מצות ומרורים יאכלהו". וביארו הספרים הקדושים, שהמצה מורה על החירות - "מדת החסד", והמרור מורה על העבדות - "מדת הדין", וכוונת הלל לכורכם ביחד, ולומר: "חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה" (שם נד, א). ודוקא הלל אמר כן, שמצינו בכמה מקומות בש"ס שהלל היה בעל דרגה גבוהה במדת הבטחון. [עיי' ברכות דף ס, וביצה דף טז].

ובאמת זהו הלימוד מליל הסדר, שמאחר שאנו מכירים שהשי"ת הוא מנהיג את כל העולם כולו, וכל מה שנעשה הוא רק בהנהגת אבינו אב הרחמן, אפילו אם נראה שאינו דבר טוב, מ"מ החובה לברך עליו כמו שמברכין על הטובה. ומסיק הגמ' שזהו לענין לקבולינהו בשמחה. וכן הביא הגמ' המעשה עם ר"ע שהיה רגיל לומר "כל מה דעביד רחמנא לטב עביד".

הק' הבן יהודע על הגמ' (ברכות ס, ב) דמה מוסיף הגמ' בסיפור של ר"ע שאמר כל מה דעביד רחמנא לטב עביד, הרי כבר אמרה הגמ' שצריך לומר כל מה דעביד רחמנא לטב עביד? וכתב, "ונ"ל בס"ד כונתו לומר כי האדם שפותח פיו לטובה אפילו אם נגזרה עליו גזירה לרעה אפשר שתתבטל, ולכן אמר כל מה שאתם רואין עתה שהכל נעשה לטובה, היינו בשביל דאמרי לנו מעיקרא על כל דבר שנעשה דעבדי משמאי לטב, ועל כן פתחון פי שפתחתי לטובה גרם שיהיה הדבר ההוא לטובה באמת, ורצה ללמדם בזה שיהיו מורגלים לפתוח פיהם לטובה על כל דבר אע"פ שנראה שהוא רעה", עכ"ל. [ויסוד דבר זה כתב המהר"ל בכמה מקומות]. הרי מבואר, שאם אדם מקבל הכל מאת השי"ת ואומר "כל מה דעביד רחמנא לטב עביד" זהו סיבה שתתבטל הגזירה ויהפך מצבו לטובה!

שלחן עזר

כבר הק' כל המפרשים, מדוע אנו אוכלין הסעודה באמצע הסדר, אמאי אין ממתניין עד שיגמר הסדר. ולא עוד, הרי אנו קאי ממש באמצע הלל, א"כ הרי הסעודה הוא הפסק? ועוד יש להקשות, דמדוע אכילת הסעודה הוא אחד מן הסימנים של ליל הסדר, הרי הסעודה הוא מדין חובת יו"ט כמו שאר סעודת יו"ט ואינו בכלל עבודת ליל הסדר?

ונראה לומר ליישב זה, דהנה אם חו"ש אחד נתפס בבית האסורים והיה שם כמה שנים, כשיוצא מבית האסורים בלי שום ספק, בודאי יעשה סעודת הודאה להשי"ת, ויעשה אותה סעודה כסעודת שלמה בשעתו. וכן אילו אחד היה חולה כמה וכמה שנים, ואח"כ נתרפא בודאי יעשה סעודת הודאה להשי"ת. א"כ מאחר שמחויב כל אחד ואחד להרגיש כאילו הוא יצא ממצרים, א"כ בודאי ירגיש כל אחד ואחד שהוא רוצה לעשות סעודת הודאה, להלל ולהודות על הנס

הגדול הזה, שיצאנו ממצרים. וא"כ י"ל, דמובן היטב דאינו הפסק כלל במה שאנו אוכלין הסעודה באמצע הלל, די"ל ד"שלחן עורך" אינו כמו שאר סעודת יו"ט, רק שהוא סעודת הודאה, וזהו חלק מההלל להשי"ת. [אגב, המפרשים ביארו הטעם לסעודת הודאה, משום דבאותה סעודה יומין הרבה חברים, ויפרסם הנס, כדכתיב (תהילים קו, יא-יב): "יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם. ויזבחו זבחי תודה ויספרו מעשיו ברנה". הרי, התכלית בזבחי תודה, הוא לפרסם הנס. ובאמת, זהו כל התכלית של כל ליל הסדר, שאנו מספרים כל הנסים שנעשו לאבותינו במצרים, ויוציאונו השי"ת משם.] ויש ראשונים שכתב שהג' מצות בליל הסדר הם זכר ללחמי תודה, שהיוצא מבית האסורין מביא לחמי תודה, ולחמי תודה באין ג' מינין של מצה - חלות, רקיקין, ורבוכה. ולפי דבריהם שפיר י"ל דשלחן ערוך הוא סעודת הודאה.

ויש להביא סמך ליסוד זה, דהנה הרמב"ם פסק (פ"ז מהל' חו"מ הל' ח): "ואימתי צריכין הסיבה בשעת אכילת מצה ובשתיית ארבעה כוסות האלו, ושאר אכילתו ושתייתו אם היסב הרי זה משובח ואם לאו אינו צריך", ע"כ. הרי, דפסק הרמב"ם שכשאוכל סעודת יו"ט אם מיסב הרי הוא משובח. וכפשוטו יש להעיר, דמדוע יש בכלל ענין של הסיבה באכילת הסעודה, הרי ענין של הסיבה נאמר רק במצוות הלילה - ד' כוסות, באכילת מצוה (ויש אומרים גם באמירת ההגדה), שצריך לעשותם דרך חירות. אבל סעודת ליל הסדר, הרי הוא כמו שאר סעודת יו"ט, ואינו בכלל עבודת ליל הסדר, ומדוע יש ענין של הסיבה, שאילו יסב הרי הוא משובח. אבל לפמש"כ מובן היטב, שסעודת ליל הסדר הוא בכלל חובת הלל והודאה, וא"כ אם מיסב הרי הוא משובח, שהסיבתו מורה שגם מצות הודאה בתוך הסעודה נעשה בדרך חירות.

צפון

המפרשים (הריטב"א בפ"י הגדה) ביארו דהטעם שאנו אוכלין אחר הסעודה את האפיקומן הוא כדי שישאר טעם המצוה בפיו, וע"ז זה יזכור לקיים את מצות הלילה, לספר ביציאת מצרים כל הלילה. ובאמת יש להוסיף עוד, דהתכלית בכל ליל הסדר הוא לחזק עיקרי יסודות האמונה בהשי"ת, ומטעם זה יש כמה מצוות שהם זכר ליציאת מצרים, וכבר האריך הרמב"ן (סוף פרשת בא) בארוכה לבאר זה. וע"כ "הטעם" שצריך שיתקיים בפיו אינו רק לליל הסדר, אלא צריך שיתקיים "הטעם" בפיו גם לכל שאר ימי חייו בהאי עלמא. והגם דליכא מצות סיפר יציאת מצרים בכל יום, מ"מ יש חובה לזכור יציאת מצרים בכל יום, וע"ז זה יחזק עצמו להאמין באמונה שלימה בהשי"ת, ולבטוח עליו באמת בלב שלם.

ברך

ידוע שבברכת המזון הוא סגולה גדולה לפרנסה. בספר החינוך (מצוה ת"ל) כתב: "כך מקובל אני מרבותי ישמרם אל, שכל הזהיר בברכת המזון מוונותיו מצויין לו בכבוד כל ימיו", ע"כ. וע"ע במש"כ הבאר

היטב (סי' תפ"ה) שבברכת המזון אין אות "ף" לפי שכל מי שבירך ברכת המזון בכונה אין שולט בו לא אף ולא קצף. וכתב החיד"א (בפי' הזוהר פרשת ויקהל): סגולה להתעשר, לברך ברכת המזון בקול ושמחה. רמז לזה (משלי י, כב): "ברכת ה'", היינו ברכת המזון אשר היא מדאורייתא, "היא תעשיר", אך "ולא יוסיף עצב עמה".

ויש להטעים הדבר, דמי שמכוון בכונה בברכת המזון, הרי הוא מאמין בעיקרי האמונה, שמאמין שכל פרנסתו הוא אך ורק מאת השי"ת, וע"כ מברך ומודה להשי"ת. וא"כ מובן היטב מדוע הוא זוכה להתעשר, דכתיב (משלי כה, כ): "איש אמונות רב ברכות ואין להעשיר לא ינקה". ועוד כתיב (ירמיהו יז, ט): "ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו", הרי דמי שיש לו אמונה ובטחון בהשי"ת הרי הוא זוכה לברכה עד אין סוף, וזוכה לפרנסה טובה, כמו שהבטח בה' זוכה שימלא ה' משאלות לבו.

הלל

הנה הובא לעיל (קדש) דברי הגר"א ששלימות הבטחון הוא באמירת שירה על הישועה. ודבריו צריכין ביאור, דמדוע זהו בכלל חלק של מדת הבטחון בהשי"ת?

והנה מצינו מקור לחובת הכרת הטוב בדברי המדרש (משנת רבי אלעזר פרשה ז): "מפני מה ענש הכתוב ביותר לכפויי טובה? מפני שהוא כענין כפירה בהקב"ה. אף הכופר בהקב"ה כופר טוב הוא. האדם הזה הוא כופה טובתו של חבירו, למחר הוא כופה טובתו של קונו. וכן הוא אומר בפרעה, "אשר לא ידע את יוסף". והלא עד היום הזה מצרים יודעין חסדו של יוסף, אלא שהיה יודע ולא השגיח עליו, וכפה טובתו, ולכסוף כפה טובתו של הקדוש ברוך הוא, שאמר: לא ידעתי את ה'. הא למדת שכפיית הטובה הוקשה לכפירה בעיקר. וכן הקדוש ברוך הוא אומר להן לישראל: "אנכי ה' אלהיך". מה ת"ל "אשר הוצאתיך". אמר להן, הזהירו שלא תכפו טובה, שכפוי טובה אינו יכול לקבל מלכות שמים. וכן יהושע אומר לישראל: אם כפיתם הטובה הזאת, לא תוכלו לעבוד את ה'. והן משיבין אותו, כי ה' אלהינו הוא המעלה אותנו, אין אנו כופין טובתו", ע"כ.

ומבואר מדברי המדרש שהכרת הטוב הוא נכלל במצות "אנכי ה' אלקיך", ועיקרי האמונה מחייב כל אחד ואחד להכיר טובה להשי"ת, על כל טובה וטובה, מדבר קטן עד דבר גדול. ורק ע"ז זה, שייך להאמין באמונה שלימה בהשי"ת. ולא רק הכרת הטובה להקב"ה, אלא אפילו להכיר טובה לכל אדם, נכלל בכלל חלק של "אמונה בהשי"ת", דרך ע"ז זה שייך להיות מאמין באמת בהשי"ת.

וזהו כוונת חז"ל: "שכל הכופר בטובתו של חבירו סופו להיות כופר בטובתו של הקב"ה", דמי שאין לו מדה זו, שביכולתו להכיר שיש מי שעשה לו טובה, אין ביכולתו להכיר שהשי"ת עשה עמו טובות עד אין סוף, וזהו "כפירה", שאינו מאמין בהשגחת השי"ת, שהוא עשה

ועושה ויעשה לכל המעשים. וזהו כוונת הגר"א, דשלימות הבטחון הוא: "כאשר השי"ת מושיעו ישיר להשי"ת על הישועה". דהשלימות באמונה ובטחון הוא כשמכיר שכל הנהגת העולם הוא כולו בהשגחת השי"ת. וזהו העבודה בליל הסדר לומר שירה להשי"ת, על שהוציאנו מארץ מצרים, ורק על ידי זה שייך להאמין באמונה שלימה בהשי"ת, ולהיות בוטח בהשי"ת באמת.

נְרִצָּה

אחר שגמרנו את ההלל, אנו מקווים שכל הסדר שנעשה הוא מרוצה אצל קוב"ה. ובתוך כל הפיוטים שאנו אומרים בנרצה, אנו מבקשים ליגאל מתוך הגלות הזה. ויש להבין מדוע מבקשים כן בליל הסדר? ועוד אמאי רק אחר שכבר גמרנו כל ההלל?

ונראה לומר, דהנה הגרעק"א (פרשת צו) כתב לבאר הקרא (תהלים נ, כג): "זובח תודה יכבדני ושם דרך אראנו בישע אלקים" וז"ל, "כי מי שמטיב לזולתו וזה מכיר בטובתו ונותן תודה לו, זה גורם שיחזור ויטיב עמו כפעם בפעם, אבל אם אינו נותן לו טובה זה גורם שזה מונע טובתו ממנו. והיינו "זובח תודה", שמשלם תודות לי להכיר טובתי אליו בזה "יכבדני" וגם ע"י זה "ושם דרך" שמישים שביל ודרך שאחזור עוד "ואראנו בישע אלקים", כי באם לא היה נותן תודה ושבח על הנסים שנעשו לו לא היה מראהו ה' עוד ישועתו אבל ע"י שזובח תודה לה' גורם ועושה דרך שיראנו ה' עוד בישועתו", עכ"ל. ומבואר מדבריו דההודאה להשי"ת הוא אופן נפלא לזכות לישועת ה'.

ויש לציין מקור לזה, הגמ' (פסחים קיז, א): "והלל זה מי אמרו? נביאים שביניהן תקנו להן לישראל, שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהן, ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן", ע"כ. הרי להדיא דאמירת הלל יש בו תועלת שלא תבא שום צרות! [ועי' במש"כ הבן יהוידע (ש.ס)].

ועי' במש"כ הפלא יועץ (ע' הלל) וז"ל, "ראוי להלל ה' על כל הטובה שעושה עמנו, ואף שאילו פינו מלא שירה וכו' לא נספיק להללו ולו דומיה תהלה, על כל פנים בלא כלום אי אפשר, וראוי לכל אדם מעת לעת ומפקידה לפקידה להודות ולהלל את ה', ובפרט כשמספר איזה ענין שעשה והצליח תכף יהיה שם שמים שגור בפיו ויאמר, שבח לאל יתברך כי הפליא חסדו לי ועד כה עזרני לעשות כך וכך וכו'. ומכלל חסדי ה' ומשפטי ה' ישרים משמחי לב, שמה שאנו מברכים אותו ומהללים לשמו על הטובה שעושה עמנו יערב לו וה' חשיב לנו למצוה ומקבלין עליה שכר, עד שאמרו שכל מי שנעשה לו נס ואומר שירה הנה שברו שעושים לו נס אחר. שנאמר (תהלים נ, כג): "זובח תודה וכו' אראנו בישע אלקים" היש חיד מתוק מזה, לכן, הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו", עכ"ל.

דברים נפלאים! מי שאומר שירה על הנס, זוכה לנס אחר! וא"כ י"ל שאחר שכבר סיפרנו כל הנס שנעשה לאבותינו במצרים שזכו לצאת בניסים גלויים, א"כ אנו שבים ומבקשים על הגאולה, בזמן שכבר

גמרנו ההלל, זהו הזמן לזכות לישועת ה'! דמי שאומר שירה על הנס, זוכה שיעשה לו נס אחר! יה"ר מלפני אבינו שבשמים, שנוכה לגאולה שלימה בביאת משיח צדקנו במהרה בימינו אמן ואמן!!

ליל שימורים

ליל הסדר הוא "ליל שימורים". ומיוסד מקרא (שמות יב, מב): "ליל שמורים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים הוא הלילה הזה לה' שמורים לכל בני ישראל לדרתם". ומבואר דיש כאן ב' ענינים בליל שימורים. ופי' רש"י מה שהוא ליל שימורים לה', היינו משום שהשי"ת היה שומר ומצפה, לקיים הבטחתו, להוציאנו ממצרים, ובלילה זה קיים הבטחתו. ומה שהיה ליל שימורים לכל ישראל, היינו משום שכלל ישראל היו שמורים מן המזיקין. ודרשו חז"ל (פסחים קט, ב) שהשמירה לא היה רק במצרים, אלא גם לדורות, ליל זה הוא 'ליל שימורים'. ונמצא דיש כאן ב' ענינים דלא שייכי זה לזה כלל. וצ"ב מהו הקשר ביניהם.

ונראה לבאר הני ב' ענינים, הנה ר' ירוחם ליוואוויץ (בספרו דעת תורה, שם) הק' כי לכאורה מן התימה הוא, למה לו להקב"ה מקודם להבטיח ואח"כ לקיים, למה לא הוציאם בלא ההבטחה? ותי' שזהו מדתו של הקב"ה, שיבטיח מקודם, דע"י הבטחתו יאמין באמונה שלימה ויבטח בו באמת, וזה יהיה סיבה לקיים הבטחתו. ומה שזכר אבותינו ליציאת מצרים היתה מכח האמונה ובטחון שבטחו בו, וזה מה ששמר וציפה השי"ת, לקיים הבטחתו, ר"ל שכלל ישראל יבטחו בו, וע"י הבטחון יזכו להגאולה [עיי"ש בכל דבריו].

ולפי דבריו נראה די"ל, דענין ליל שימורים הוא ענין אחד של בטחון בהשי"ת, ומכח הבטחון זכו שיתקיים הבטחתו של השי"ת. ומכח אותו בטחון זכו לשמירה מעולה מאת השי"ת. שזהו הנהגת השי"ת עם מי שבטח בו, שנשמר מכל רעה, ונשמר באופן למעלה מדרך הטבע.

ומכיון דליל הסדר הוא "ליל שימורים" יש כמה דברים דשאני ליל זה משאר ימות השנה. המהרי"ל (סדר ליל שני של פסח אות ב) כתב וז"ל, "דאין נועלין דלתות הבית בבריה הזק כמו שעושים בשאר הלילות דעיקר האמונה לבטוח בשמירת הקב"ה", עכ"ל. וכתב הרמ"א (פי' תפ"א) שנוהגים שאין קורין ק"ש שעל המטה, שאין צריך להיות נשמר מן המזיקין, שליל זה הוא - "ליל שימורים".

ובאמת, זהו כל התכלית בכל ליל הסדר, לבא לידי ההכרה ש"אין עוד מלבדו", ולהיות מאמין בהשי"ת באמונה שלימה, ולבטוח באמת בהשי"ת, ולא לדאוג על כלום, ומכח גודל בטחון זה אין אנו נועלין הדלת, שבוטחים אנו שהשי"ת ישמור על כלל ישראל בלילה זה למעלה מדרך הטבע!

חג כשר ושמח!!